

بررسی موانع تحقق شرایط مطلوب بهسازی شهری برای معلولین در شهر اهواز زهره نظری

دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

زینب کرکه آبادی^۱

استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۶/۱۶ تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۱۰

چکیده

ناتوانان جسمی، معلولان و جانبازان، بخشی از افراد جامعه‌اند که همچون سایرین نیازمند دسترسی و استفاده از امکانات و خدمات عمومی هستند. فضاهای شهری، مکان‌های هستند که به عموم شهروندان تعلق داشته، منحصر به جنبه کالبدی و فیزیکی نبوده و در حقیقت با حضور انسان و فعالیت وی معنا می‌یابند. هدف از این تحقیق بررسی موانع تحقق شرایط مطلوب بهسازی شهری در ادارات برای معلولین در شهر اهواز است. روش پژوهش، پیمایش توصیفی است. در تحلیل اطلاعات این مطالعه، بیشتر از روش‌های تحلیل کمی و کیفی و تکنیک‌های آمار توصیفی و استنباطی همچون تکنیک SWOT استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که: میانگین شاخص کالبدی برابر ۲/۵، میانگین شاخص مدیریتی برابر ۲/۵ است. همچنین، نتایج تحقیق حاصل از مدل SWOT نشان می‌دهد مؤلفه‌هایی مانند شناسایی موانع حضور اجتماعی اقشار مختلف جامعه، نصب علائم هشداردهنده در فضاهای عمومی برای معلولین با امتیاز وزنی یکسان (۰/۱۲۶) در اولویت‌های بعدی از لحاظ مناسب‌سازی فضاهای ادارات دولتی برای معلولین و جانبازان است. برقراری تعامل سازنده بین شهرداری و بهزیستی، تصویب قانون مناسب‌سازی برای ارگان‌ها و ادارات و دستگاه‌های دولتی و خصوصی هر دو با امتیاز وزنی (۰/۳۴۰) مهم‌ترین نقاط فرصت پیش روی فضاهای شهری در شهر اهواز از دیدگاه کارشناسان و مسئولین ذی ربط شناخته شد. نتیجه‌گیری کلی اینکه در اکثر اماکن عمومی شهری، ادارات و ساختمان‌های دولتی تجهیزات خاصی برای معلولان فراهم نشده است و مجموع این عوامل، فضای آشفته، ناسالم و فاقد ایمنی و راحتی را جهت گروه‌های مختلف اجتماعی بویژه معلولین در این فضاها ایجاد کرده است که این وضعیت نامطلوب نیازمند یک برنامه‌ریزی دقیق و منسجم به منظور بهبود وضع موجود و افزایش ایمنی و راحتی و در نتیجه ایجاد محیط اجتماعی سرزنده و شاد با حضور معلولین می‌باشد.

کلمات کلیدی: مناسب‌سازی فضاهای شهری، معلولین، جانبازان، دسترسی، ادارات دولتی.

مقدمه

براساس بیانیه‌های سازمان ملل، هیچ بخشی از محیط مصنوع نباید به طور جداگانه و خاص برای معلولان و ناتوانان ساخته شود، بلکه باید محیطی فراهم نمود که همه افراد بتوانند از آن استفاده کنند. یک محیط و فضای زندگی کارآمد که به خوبی طراحی شده باشد برای افراد ناتوان و معلول از اهمیت به سزایی برخوردار است. نیاز افراد معلول اغلب در پروژه‌های ساختمان‌های جدید به صورت کامل در نظر گرفته نشده است. دنیای امروز که در طول قرون متمادی از اصل و نهاد طبیعی خود دور افتاده و غرق در مصنوعات دست بشر است، دنیایی است که برای بیشتر انسان‌های سالم ساخته شده است؛ حال آنکه ما معتقد به تساوی حقوق انسان‌ها در تمامی زمینه‌ها هستیم. بحث بر سر تساوی حقوق افراد معلول و جانباز، بدین معناست که معلولان و جانبازان مانند دیگر افراد جامعه از امکانات و تسهیلات موجود در فضاهای عمومی شهری برخوردار باشند. هنگامی که معلول یا جانباز به علت موانع معماری و شهرسازی و بافت خاص شهر نمیتواند در سطح شهر حرکت کند و از فضاهای شهری استفاده نماید، حقوق اولیه وی سلب میشود؛ و در نتیجه، با افراد عادی مساوی نخواهد بود (بزی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۶). توانخواهان هم مانند بقیه افراد، خواهان استفاده از امکانات مختلف جامعه‌اند و برایشان مطلوب نیست که در جایی بریده از جامعه زندگی کنند و به خاطر معلولیت از حقوق اجتماعی شان محروم شوند. به عبارت دیگر برنامه ریزی و طراحی مجموعه‌های مسکونی و اداری مختص توانخواهان و محدود کردن آن‌ها به این فضاها و امکانات، راه را برای انتخاب‌های متنوع، رشد و تعالی فردی آن‌ها می بندد و جامعه را هم از نیروی کارآمدشان محروم می کند. در ایران لزوم تعریف مناسب سازی فضاهای شهری و خدمات رفاهی برای جانبازان و معلولان ضروری به نظر میرسد؛ زیرا در شهرها، وضعیت خیابان‌ها، پیاده‌روها، اماکن عمومی، فضاهای رفاهی، سرویس‌های بهداشتی عمومی، وسایل حمل و نقل درون شهری و برون شهری و غیره به گونه ای هستند که امکان استفاده برای معلولان و جانبازان فراهم نمی‌نمایند (مرادی و صالحی، ۱۳۸۵: ۶۳)

اهواز بعنوان یک کلان شهر، در یک دهه ی اخیر دارای رشد جهشی فزاینده ای بوده است. این رشد سریع و بدون برنامه موجب گردیده تا توزیع امکانات، تجهیزات و مبلمان شهری (به ویژه مورد نیاز معلولین و جانبازان) مطابق با این توسعه پیش نرفته و در بیشتر مناطق شهر، شاهد کمبود یا نبود آن می‌باشیم. در این شهر بیش از ۱۱۴۶۹ نفر معلول، جانباز و چندین برابر سالمند به نوعی دچار محدودیت و کم توانی هستند. (جامعه معلولین اهواز، ۱۳۹۸) این درحالی است که به علت عدم رعایت اصول مناسب سازی در بسیاری از اماکن و معابر و تجهیزات و وسایل نقلیه عمومی، حضور شایسته و فعالی در جامعه که متناسب با توانمندی‌های آنان باشد، ندارند و هر ساله نیز به تعداد معلولین شهر افزوده می شود که در صورت فقدان برنامه ریزی لازم و اتخاذ تدابیر و راهکارهای مناسب، عملاً بر حجم مشکلات شهر در حوزه توان بخشی معلولین به میزان قابل ملاحظه افزوده خواهد شد. اهدافی که در این پژوهش به دنبال آن هستیم عبارت است از: بررسی و مطالعه‌ی رعایت یا عدم رعایت استانداردهای لازم در طراحی و ساخت ورودیهای ادارات برای استفاده از صندلی چرخدار، بررسی چگونگی رعایت استانداردهای مناسب سازی ورودی‌های اماکن عمومی اهواز برای معلولین، ارائه راهکار و پیشنهاد در جهت بهینه‌سازی فضای شهری برای گروه هدف (معلولین) در ادارات شهر اهواز می‌باشد. همچنین سوالاتی که در این پژوهش مطرح است: ۱-عدم رعایت

استاندارد در طراحی و ساخت ورودی در ادارات شهر اهواز، بر بروز مشکلات استفاده از صندلی چرخدار گروه هدف (معلولین) چه تأثیری دارد؟

۲- عدم رعایت استانداردهای ساخت و ساز در مناسب‌سازی ورودی‌های اماکن عمومی، (اقدامات مدیریت شهری) به عنوان مانعی بزرگ در دستیابی به استقلال فردی و اجتماعی گروه هدف (معلولین) در شهر اهواز چگونه تأثیر می‌گذارد؟

از جمله سوابق تحقیقاتی می‌توان به موارد زیر اشاره نمود: صفدرزاده (۱۳۹۱) در مقاله "میزان انطباق معابر شهری با نیاز جامعه معلولین و جانبازان (مطالعه موردی شهر شیروان)" این نتیجه اتخاذ گردید که مناسب‌سازی محیط برای معلولان و جانبازان باید در کلیه نقاط شهر شیروان لحاظ گردد و به یک یا دو خیابان اصلی شهر منتهی نگردد.

شاطریان و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله "بررسی مناسب‌سازی فضاهای شهری جهت دسترسی معلولین و جانبازان. نمونه موردی: ادارات دولتی شهر کاشان" یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در هیچ کدام ادارات و ساختمان‌های دولتی تجهیزات خاصی برای معلولان فراهم نشده است و مجموع این عوامل، فضای آشفته، ناسالم و فاقد ایمنی و راحتی را جهت گروه‌های مختلف اجتماعی بویژه معلولین در این فضاها ایجاد کرده است که این وضعیت نامطلوب نیازمند یک برنامه‌ریزی دقیق و منسجم به منظور بهبود وضع موجود و افزایش ایمنی و راحتی و در نتیجه ایجاد محیط اجتماعی سرزنده و شاد با حضور معلولین می‌باشد.

جمعه پور، محمود، عیسی‌لو، شهاب‌الدین و عیسی‌لو، علی اصغر (۱۳۹۵) در مقاله "توانسنجی فضاهای شهری در پاسخ دهی به نیاز گروه‌های کم توان جسمی- حرکتی، مطالعه موردی: بخش مرکزی شهر قم" نتایج بدست آمده از مطالعه حاضر نشان می‌دهد؛ علی‌رغم اقداماتی که در زمینه مناسب‌سازی محیط جهت حضور گروه‌های کم توان جسمی- حرکتی صورت گرفته همچنان شرایط اجتماعی اقتصادی و کالبدی کنونی قادر به رفع نیازهای معلولان به شکل شایسته نیست.

مبانی نظری

تعریف واژه معلول

معلول به فردی اطلاق می‌شود که ضایعه جسمی، ذهنی و یا توأم، ناشی از توارث یا محیط، در سلامت و کارآیی عمومی او به طور مستمر، اختلال قابل توجهی به وجود آورده، به طوری که این اختلال از استقلال وی در زمینه‌های فردی، اجتماعی و اقتصادی کاسته است (صفوی، ۱۳۸۶: ۸)

فضاهای شهری و معلولیت

از دیرباز، فضاهای عمومی شهری بستر کالبدی تعاملات اجتماعی انسان‌ها بوده‌اند. هر چند ویژگی‌های کمی و کیفی فضاهای شهری طی زمان و در اثر عوامل مختلفی تغییر کرده است، اما همواره شهروندان و سایر استفاده‌کنندگان از شهر به چنین فضاهایی نیازمند بوده‌اند (گل، سوار، ۱۳۹۳) چرا که این فضاها علاوه بر تامین خدمات رفاهی، بستر دیدارهای رسمی و غیر رسمی (اتفاقی)، دیدن و دیده شدن و ارتباط متقابل میان روابط و رفتارها را فراهم می‌نماید. (بحرینی و خسروی، ۱۳۹۳: ۳۸) بنابراین اصلاح محیط و تدارک تجهیزات مورد نیاز به گونه‌ای بتواند افراد معلول با

حفظ استقلال فردی، آزادانه و بدون احساس خطر از محیط پیرامون خود (اعم از اماکن عمومی، معابر و محیط شهری و...) استفاده نمایند زمینه مناسبی را برای بازگرداندن معلولین به اجتماع، زندگی و فعالیت فراهم می‌سازد. (شهناز، ۱۳۹۰: ۶۲)

مبلمان‌های شهری و معلولان

مناسب سازی فضاهای شهری بستر کالبدی در راستای رسیدن به فرصت‌های برابر همه ی افراد و اقشار جامعه به منظور حرکت در سطح شهر و دسترسی هر فرد به تمامی فضاهای شهری، از ضروریات رشد و توسعه ی جامعه میباشد (تقوایی و مرادی، ۱۳۸۴: ۹) به طور کلی، بین انسان و محیط و فضاهای پیرامون او، هم به صورت ناقص و هم به صورت کامل در شکل‌های مختلف فردی، اجتماعی، موقتی و دائم ارتباط برقرار است (Oliver, 1975: 22) دسترسی معلولان به بناها و تجهیزات شهری، شبکه ی حمل و نقل، مراکز تفریحی و سایر کاربری‌های متنوع شهری، نه تنها موجب میشود از استعدادها و نیروهای آنان استفاده ی مفید به عمل آید، بلکه نوعی پیشگیری از وقوع معلولیت‌های جدید نیز به شمار می‌آید (بابایی اهری، ۱۳۷۳: ۶)

شهر فقط محل سکونت دست‌های از افراد و مرکز قراردادها نیست، بلکه متشکل از روحيات، افکار، آداب و رسوم، معتقدات و احساسات خاص همه افراد است (moeeis, 1968: 9-10) پس از جنگ دوم جهانی توجه به شرایط و وضعیت معلولان جسمی و حرکتی در فضاهای عمومی شهری و پاسخ به خواسته‌ها و نیازهای آنان در کشورهای توسعه‌یافته و پیشرفته و در کشور ما پس از جنگ تحمیلی شدت بیشتری یافت و کارشناسان، مهندسان و برنامه‌ریزان شهری به این مسأله توجه خاصی کردند که در ترسیم فضای شهری به مسائل و شرایط معلولان به عنوان قشری از جامعه موثر بود (کارکنان نصرآبادی، ۱۳۸۲: ۲۴)

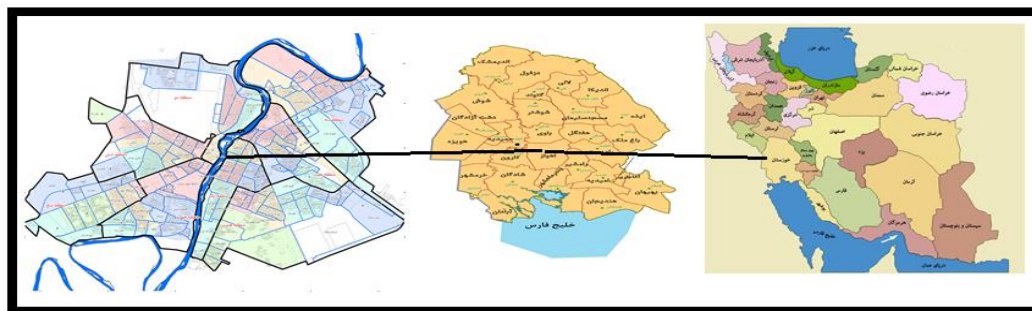
روش تحقیق

این پژوهش بنا به ماهیت موضوع و اهدافی که برای آن پیش بینی شده، از نوع توصیفی تحلیلی و در زمره تحقیقات کاربردی است. به منظور تحلیل داده‌ها، از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی و نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. جامعه آماری مددجویان تحت پوشش جامعه معلولین ۱۷۶۳۹ نفر حجم نمونه تحقیق بر اساس جدول مورگان ۱۹۰ نفر در نظر گرفته شد. (جامعه معلولین شهر اهواز، ۱۳۹۸) برای توصیف و تحلیل یافته‌ها از آزمون T و مدل SWOT استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه

استان خوزستان با مساحت 636336 کیلومتر مربع بین ۲۹° ۵۷' تا ۳۳° ۰' عرض شمالی از خط استوا و ۴۷ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳۳ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ در جنوب غربی ایران قرار دارد و از شمال با استان لرستان، از شمال شرق و مشرق با استانهای چهارمحال و بختیاری و کهگیلویه و بویر احمد، از جنوب شرقی با استان بوشهر، از جنوب با خلیج فارس و از مغرب با کشور عراق هم مرز است. شهر اهواز مرکز استان خوزستان، در عرض شمالی ۳۱°۲۰' و ۴۸°۴۰' طول شرقی قرار دارد. مساحت آن بر برابر ۱۰.۵۵۶ کیلومتر مربع می‌باشد. این

شهر اهواز) از شمال به دزفول و شوشتر، از شرق به رامهرمز و از جنوب به ماهشهر و شادگان و از غرب به سوسنگرد محدود می‌باشد. (آمارنامه کلانشهر اهواز، ۱۳۹۲)

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی خوزستان، اهواز (شهرداری اهواز، ۱۳۹۸) (تنظیم: نگارندگان)

ویژگی‌های جمعیت شهر اهواز

جمعیت شهر اهواز در سال ۱۳۳۵ برابر با ۲۱۲۹۵۳ نفر بوده که این تعداد در سال ۱۳۴۵ به ۳۲۲۵۳۸ نفر افزایش یافت. در سال ۱۳۵۵، تعداد جمعیت به ۴۹۶۶۶۸ نفر، در سال ۱۳۶۵ به ۸۶۱۹۷۰ نفر، در سال ۱۳۷۰ به ۱۰۰۷۴۸ نفر، در سال ۱۳۷۵ به ۱۱۱۰۵۳۱ نفر و در سال ۱۳۹۰ به ۱۳۹۵۱۸۴ نفر افزایش یافت. همچنین جمعیت شهر اهواز در سرشماری سال ۱۳۹۰ معادل ۱۱۹۲۴۳۹ نفر می‌باشد. (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸)

یافته‌های تحلیلی

فرضیه اول- عدم رعایت استاندارد در طراحی و ساخت ورودی در ادارات شهر اهواز، بر بروز مشکلات استفاده از صندلی چرخدار گروه هدف (معلولین) تأثیر گذار می‌باشد.
با توجه به این فرضیه میانگین کل بدست آمده ۲/۵ می‌باشد که از سطح میانگین استاندارد (۳) کمتر می‌باشد مقدار p-value از $\alpha=0/05$ (سطح معنی داری) کوچکتر است، سطح معنی داری (۰/۰۰۰) می‌باشد.

جدول ۱- متغیرهای شاخص کالبدی

ردیف	گویه‌ها	میانگین
۱	پیاده روهای موجود برای تردد معلولین مناسب است	۱/۲
۲	تابلوها و علائم و سایر تجهیزات فضای خیابان به آسانی قابل استفاده هستند.	۳/۶
۳	ورودی‌های ساختمان‌ها به آسانی قابل دسترس هستند.	۲/۴
۴	اتصال بین دو طرف خیابان‌ها و شیب بندی معابر به خوبی انجام شده است.	۲/۶
۵	تجهیزات کافی برای ساختمانی که از آن استفاده میشود وجود دارد.	۳/۲
۶	پارکینگ قابل دسترسی در خیابان کافیت	۲/۸
۷	سرویس‌های بهداشتی عمومی قابل دسترس هستند	۱/۷
	جمع	۲/۵

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به موارد فوق ملاحظه می‌شود که عدم رعایت استاندارد در طراحی و ساخت ورودی در ادارات شهر اهواز، بر بروز مشکلات استفاده از صندلی چرخدار گروه هدف (معلولین) تأثیر گذار است چرا که با توجه به گویه‌های ذکر شده شهروندان برای گویه پیاده روهای موجود برای تردد معلولین میانگین ۱/۲ و سرویس‌های بهداشتی عمومی با میانگین ۱/۷ که ناشی از عدم رضایتمندی شهروندان از وضعیت موجود است و این عوامل باعث ایجاد مشکلاتی باری معلولین می‌شود.

جدول ۲- نتایج آزمون T تک نمونه ای در شاخص کالبدی

تعداد	میانگین	انحراف معیار
۱۹۰	۲/۵	۰/۸۳۵
سطح معنی داری P		۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

فرضیه دوم-عدم رعایت استانداردهای ساخت و ساز در مناسب‌سازی ورودی‌های اماکن عمومی، (اقدامات مدیریت شهری) به عنوان مانعی بزرگ در دستیابی به استقلال فردی و اجتماعی گروه هدف (معلولین) در شهر اهواز تأثیر گذار می‌باشد.

میانگین پاسخ‌ها به مولفه‌های شاخص مدیریتی برابر ۲/۸ شده است که نشان می‌دهد تمرکز پاسخ‌ها از عدد ۳ فاصله زیادی دارد که نشان دهنده اختلاف بسیار زیاد بین میانگین نمونه و مقدار آزمون (۳) است، و همچنین با توجه به مندرجات جدول نتایج، مقدار سطح معنی داری بدست آمده کوچکتر از سطح خطای $\alpha = 0.05$ می‌باشد. سطح معنی داری (۰/۰۰۰) است.

جدول ۳- متغیرهای شاخص مدیریتی

ردیف	گویه	میانگین
۱	در طراحی‌های مبلمان شهری محدودیت‌های جامعه معلولان توسط مدیریت شهری مد نظر قرار گرفته است	۱/۴
۲	اقدامات مناسب سازی به صورت مستمر دنبال میشود.	۱/۷
۳	مدیریت شهری در زمینه مناسب سازی موفق عمل نموده است	۲/۲
۴	مشارکت گروه‌های معلول در زمینه مناسب سازی نتایج موثرتری را به همراه دارد	۴/۴
۵	اولویت‌های مدیریت شهری در انتخاب فضاها جهت مناسب سازی با نیاز معلولین مطابقت دارد.	۳/۹
۶	ساختمان‌ها و اماکن عمومی به خوبی مناسب سازی شده و صدور پایان کار به درستی صورت گرفت است.	۳/۵
جمع		۲/۸

منبع: یافته‌های پژوهش

در پاسخ به این سوال عدم رعایت استانداردهای ساخت و ساز در مناسب‌سازی ورودی‌های اماکن عمومی، (اقدامات مدیریت شهری) چگونه تأثیر می‌گذارد؟ ملاحظه می‌شود که در طراحی‌های مبلمان شهری محدودیت‌های جامعه معلولان توسط مدیریت شهری با میانگین ۱/۴ و اقدامات مناسب سازی به صورت مستمر از سوی مسئولین با میانگین ۱/۷ که نشان از عدم توجه مسئولین شهرسازی و عدم رضایت شهروندان است.

جدول ۴- نتایج آزمون T تک نمونه ای در شاخص مدیریت شهری

تعداد	میانگین	انحراف معیار
۱۹۰	۲/۸	۰/۷۱۵
سطح معنی داری P		۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل داده‌ها بر اساس مدل SWOT

تجزیه و تحلیل سوات در ارتباط با مناسب‌سازی فضاهای شهری (ادارات دولتی) شهر اهواز برای معلولین در این راستا فهرستی از نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها از فضاهای شهری ادارات دولتی تهیه شد. سپس با نظرسنجی از متخصصان و مسئولین، اقدام به وزن دهی هر یک از عوامل داخلی و خارجی شد. پس از محاسبه مجموع امتیاز نهایی آن‌ها، در نهایت ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (جدول ۵) و عوامل خارجی (جدول ۶) استخراج شد.

جدول ۵- ارزیابی عوامل داخلی اثرگذار بر مقوله مناسب‌سازی فضاهای شهری (ادارت دولتی)

امتیاز	وزن	درجه بندی	عوامل داخلی	قوت S
۰/۲۵۵	۴	۰/۰۶۵۳	۱- رعایت برخی اصول مناسب‌سازی در فضاهای شهری نظیر برخی ادارات کل	
۰/۲۵۵	۴	۰/۰۶۵۳	۲- تدوین ضوابط و استانداردهای مناسب‌سازی و ابلاغ به دستگاه‌های ذی ربط	
۰/۲۵۵	۴	۰/۰۶۵۳	۳- الزام شهرداری‌ها به مناسب‌سازی فضاهای شهری برای جانبازان و معلولین	
۰/۱۲۶	۳	۰/۰۴۲۲	۴- شناسایی موانع حضور اجتماعی اقشار مختلف جامعه	
۰/۲۵۵	۴	۰/۰۶۵۳	۵- مناسب‌سازی فضاهای شهری برای معلولین و جانبازان در سال‌های اخیر	
۰/۱۲۶	۳	۰/۰۴۲۲	۶- اهتمام و اراده جمعی برای اجرای طرح مناسب‌سازی فضاهای عمومی	
۰/۲۵۵	۴	۰/۰۶۵۳	۷- ایمن‌سازی مبادی ورودی و خروجی از جمله رمپ‌ها، پله‌ها و جزآن در فضاهای شهری برای معلولین	
۰/۱۲۶	۳	۰/۰۴۲۲	۸- نصب علائم هشداردهنده در فضاهای عمومی برای معلولین	
۰/۲۵۵	۴	۰/۰۶۵۳	۹- مشارکت معلولین در مناسب‌سازی فضاهای عمومی	
۰/۲۵۵	۴	۰/۰۶۵۳	۱۰- در دستور کار قراردادن مناسب‌سازی مکان‌های عمومی و فضاهای شهری برای معلولین در نهادهای اداری	

منبع: یافته‌های پژوهش

امتیاز	وزن	درجه بندی	عوامل داخلی	ضعف W
۰/۰۱۴	۱	۰/۰۱۴۰	۱- عدم اعتقاد بسیاری از مدیران عالی رتبه شهر به مقوله مناسب‌سازی و در نتیجه عدم مشارکت جدی و مستمر آن‌ها در برنامه‌های تعیین شده	
۰/۰۱۴	۱	۰/۰۱۴۰	۲- عدم اطلاع کامل کارشناسان و نهادهای ذی ربط با موضوع مناسب‌سازی از قوانین و استانداردهای موجود	
۰/۰۱۴	۱	۰/۰۱۴۰	۳- کم رنگ بودن حضور تشکل‌های غیردولتی در پیگیری امور مناسب‌سازی در سطوح مختلف و عدم مطالبه حقوق بدیهی و قانونی که از نتایج آن قصور در انجام وظایف توسط بسیاری از دستگاه‌ها و نهادهاست.	
۰/۰۱۴	۱	۰/۰۱۴۰	۴- تبلیغات و اطلاع رسانی ناکافی و عدم پیش بینی جایگاهی برای مناسب‌سازی در رسالت رسانه‌های گروهی	
۰/۰۱۴	۱	۰/۰۱۴۰	۵- گسترش نامتوازن بسیاری از بخش‌های علمی و صنعتی استان، همچنین شرایط خاص اقتصادی اجتماعی از جمله بانیودن درصد بیکاری و حوادث منجر به بروز معلولیت که نیازهای ویژه افراد کم توان به خصوص در زمینه ایاب و ذهاب، بهداشتی و پزشکی، تحصیل، حمل و نقل عمومی و فضاهای تفریحی در اولویت قرار نمی‌گیرد.	
۰/۰۱۴	۱	۰/۰۱۴۰	۶- فقدان ضمانت اجرایی لازم در دستگاه‌های اجرایی برای مناسب‌سازی	
۰/۰۱۴	۱	۰/۰۱۴۰	۷- نقص و عدم انسجام فعالیت‌های مناسب‌سازی دستگاه‌های اداری و عمومی که پیامد آن اتلاف وقت و منابع است.	
۰/۰۵۶۲	۲	۰/۰۲۸۱	۸- جایه جایی مکرر و مستمر مسئولین در سطوح مختلف که باعث می‌شود، نه تنها مکاتبات و برنامه‌ها به مدیران بعدی انتقال داده نشود، بلکه بسیاری از اموری که مدت‌ها برای آن وقت و هزینه صرف شده متوقف شود.	
۰/۰۱۴	۱	۰/۰۱۴۰	۹- نامناسب بودن شبکه حمل و نقل عمومی برای استفاده جانبازان و معلولین	
۰/۰۱۴	۱	۰/۰۱۴۰	۱۰- عدم نظارت شهرداری بر ساخت و صدور پایان کار	
۰/۰۵۶۲	۲	۰/۰۲۸۱	۱۱- فقدان پارکینگ در فضاهای پرتردد شهری	
۰/۰۱۴	۱	۰/۰۱۴۰	۱۲- قطع مسیرهای عابر پیاده توسط خیابان‌های اصلی و فرعی در فضاهای پرتردد شهری	
۰/۰۵۶۲	۲	۰/۰۲۸۱	۱۳- عرض کم پیاده روها	
۰/۰۵۶۲	۲	۰/۰۲۸۱	۱۴- فقدان و کمبود تابلوهای راهنما	
۰/۰۵۶۲	۲	۰/۰۲۸۱	۱۵- عدم دسترسی مناسب به سرویس‌های بهداشتی	
۰/۰۵۶۲	۲	۰/۰۲۸۱	۱۶- عدم تناسب سازوکارها و فرایندهای اجرایی موجود با ضوابط و مقررات جدید	
۰/۰۵۶۲	۲	۰/۰۲۸۱	۱۷- عدم جامعیت ضوابط و مقررات	
۰/۰۱۴	۱	۰/۰۱۴۰	۱۸- طولانی شدن زمان تدوین، تصویب و ابلاغ ضوابط و مقررات	
۰/۰۱۴	۱	۰/۰۱۴۰	۱۹- عدم ضمانت اجرایی مصوبات	
۰/۰۵۶۲	۲	۰/۰۲۸۱	۲۰- تعدد ابلاغ‌های قانونی و عدم یکپارچگی در اجرا	
۲/۸	۱		جمع	

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۶- ارزیابی عوامل بیرونی اثرگذار بر مقوله مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری (ادارات دولتی)

امتیاز	وزن	درجه بندی	عوامل خارجی	فرصت O
۰/۳۴۰۴	۰/۰۸۵۱	۴	۱- برقراری تعامل سازنده بین شهرداری و بهزیستی	
۰/۳۴۰۴	۰/۰۸۵۱	۴	۲- تصویب قانون مناسب‌سازی برای ارگان‌ها و ادارات و دستگاه‌های دولتی و خصوصی	
۰/۱۹۱۴	۰/۰۶۳۸	۳	۳- عرضه خدمات عمومی ویژه جانبازان و معلولین	
۰/۱۹۱۴	۰/۰۶۳۸	۳	۴- سرمایه‌گذاری بخش دولتی در سال‌های اخیر و استفاده از تجارب کشورهای پیش رو در این عرصه	
۰/۱۹۱۴	۰/۰۶۳۸	۳	۵- آسیب شناسی مشکلات پیش روی جانبازان و معلولین در فضاهای شهری ادارات دولتی	
۰/۱۹۱۴	۰/۰۶۳۸	۳	۶- توسعه فضاهای، اماکن عمومی به منزله یکی از راهبردهای توسعه	
۰/۱۹۱۴	۰/۰۶۳۸	۳	۷- سرمایه‌گذاری و تخصیص اعتبارات لازم در تأسیسات زیربنایی و رونمایی	
۰/۱۹۱۴	۰/۰۶۳۸	۳	۸- توسعه فضاهای عمومی استاندارد و ایجاد اشتغال و کسب درآمد و ایجاد	
			سرزندگی در آن‌ها	
۰/۱۹۱۴	۰/۰۶۳۸	۳	۹- بالا بودن روحیه مشارکت معلولین و جانبازان در فضاهای فیزیکی	

تهدید T	عوامل خارجی	درجه بندی	وزن	امتیاز
۱-بالا بودن هزینه مناسب‌سازی		۱	۰/۰۲۱۲	۰/۰۲۱۲
۲-ناکام بودن دستورالعمل‌های مصوب برای مناسب‌سازی فضاهای شهری		۱	۰/۰۲۱۲	۰/۰۲۱۲
۳-کمبود اعتبارات مالی در زمینه مناسب‌سازی		۱	۰/۰۲۱۲	۰/۰۲۱۲
۴-کمبود شدید امکانات و تجهیزات اطلاع رسانی		۲	۰/۰۴۲۵	۰/۰۸۵
۵-بی توجهی مسئولین و ارگان‌های ذی ربط به جایگاه معلولان در فضاهای شهری		۲	۰/۰۴۲۵	۰/۰۸۵
۶-نبود متخصصان کافی در طراحی اماکن و فضاهای شهری مخصوص معلولین		۲	۰/۰۴۲۵	۰/۰۸۵
۷-نادیده گرفتن حقوق شهروندی معلولین و جانبازان در عرصه عمومی		۱	۰/۰۲۱۲	۰/۰۲۱۲
۸-نداشتن برنامه مناسب و مطلوب برای استفاده بهتر از فضاهای عمومی		۱	۰/۰۲۱۲	۰/۰۲۱۲
۹-نامناسب بودن معابر برای تردد معلولین و جانبازان		۱	۰/۰۲۱۲	۰/۰۲۱۲
۱۰-مشکل رفت و آمد معلولین در پله‌های عابر به دلیل مکانیزه و برقی نبودن پله‌های عابر پیاده		۲	۰/۰۴۲۵	۰/۰۸۵
۱۱-مکانیزه نبودن وسایل نقلیه عمومی از جمله ناوگان اتوبوس رانی به پله‌های مکانیزه		۲	۰/۰۴۲۵	۰/۰۸۵
۱۲-استاندارد و مناسب نبودن طراحی فضاهای بهداشتی برای معلولین		۲	۰/۰۴۲۵	۰/۰۸۵
جمع			۲/۶	

منبع: یافته‌های پژوهش

تعیین موقعیت راهبردی و تدوین راهبردها و اولویت بندی آنها

هدف از این مرحله، تعیین راهبردهای قابل اجراست. به منظور تعیین راهبردهای اجرایی از ماتریس داخلی و خارجی، همچنین از نظرات متخصصان و کارشناسان و طیف لیکرت استفاده شده است. سپس، اقدام به کمی‌سازی مطالعات میدانی و تنظیم پرسشنامه‌های مبتنی بر نظر کارشناسان شد. در نهایت، ماتریس SWOT برای فضاهای عمومی شهری ویژه جانبازان و معلولین در شهر اهواز به دست آمد.

نتایج حاصل از ترسیم اطلاعات به دست آمده از ارزیابی ماتریس‌ها بیانگر آن است که موقعیت راهبردی و مناسب ترین راهبرد برای فضاهای ادارات دولتی برای جانبازان و معلولین شهر اهواز، راهبردهای SO است.

جدول ۷- ترکیب عوامل ماتریس SWOT

عوامل خارجی		عوامل داخلی	
تهدیدات (T)	فرصت (O)	ضعف (W)	قوت (S)
۰/۶۳	۲/۰۲	۰/۶۱	۲/۲
ترکیب عوامل			
WO	ST	WT	SO
۲/۶	۲/۸	۱/۲	۴/۲

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

نتایج حاصل از تحلیل مسیر نشان می‌دهد بین متغیرهای مستقل چند هم خطی وجود ندارد در فضاهای ادارات دولتی اهواز از لحاظ مناسب‌سازی فضاها برای معلولین و جانبازان، متغیرهای وضعیت پیاده رو و پل‌های ارتباطی بیشترین میزان تأثیر و امکانات و تجهیزات در بین مؤلفه‌های مورد ارزیابی کمترین تأثیر را داشته است. همچنین، نتایج تحقیق حاصل از مدل SWOT نشان می‌دهد که رعایت برخی اصول مناسب‌سازی در فضاهای ادارات کل، تدوین ضوابط و استانداردهای مناسب‌سازی و ابلاغ به دستگاه‌های ذی ربط، الزام شهرداری‌ها به مناسب‌سازی فضاهای شهری برای جانبازان و معلولین مهم ترین نقاط قوت در شهر اهواز از لحاظ مؤلفه‌های مورد بررسی است. مؤلفه‌هایی مانند شناسایی موانع حضور اجتماعی اقشار مختلف جامعه، نصب علائم هشداردهنده در فضاهای عمومی برای معلولین با امتیاز وزنی یکسان (۰/۱۲۶) در اولویت‌های بعدی از لحاظ مناسب‌سازی فضاهای ادارات دولتی برای معلولین و

جانبازان است. همچنین، جابه جایی مکرر و مستمر مسئولین در سطوح مختلف، فقدان پارکینگ مخصوص معلولین مراجعه کننده به ادارات و ... مهم ترین تهدید و چالش شناخته شد. عدم اعتقاد بسیاری از مدیران عالی رتبه شهر به مقوله مناسب سازی و در نتیجه عدم مشارکت جدی و مستمر آن‌ها در برنامه‌های تعیین شده، تبلیغات و اطلاع رسانی ناکافی و عدم پیش بینی جایگاهی برای مناسب سازی در رسالت رسانه‌های گروهی و جزآن در اولویت‌های بعدی از لحاظ مناسب سازی فضاهای ادارات برای معلولین قرارداد. از سوی دیگر، برقراری تعامل سازنده بین شهرداری و بهزیستی، تصویب قانون مناسب سازی برای ارگان‌ها و ادارات و دستگاه‌های دولتی و خصوصی هر دو با امتیاز وزنی (۰/۳۴۰) مهم ترین نقاط فرصت پیش روی فضاهای شهری در شهر اهواز از دیدگاه کارشناسان و مسئولین ذی ربط شناخته شد. عرضه خدمات عمومی ویژه جانبازان و معلولین، سرمایه گذاری بخش دولتی در سال‌های اخیر و استفاده از تجارب کشورهای پیشرو در این عرصه، آسیب شناسی مشکلات پیش روی جانبازان و معلولین در اماکن عمومی و فضاهای شهری در اولویت دوم قرارداد. در نهایت اینکه مؤلفه‌هایی مانند کمبود شدید امکانات و تجهیزات اطلاع رسانی، بی توجهی مسئولین و ارگان‌های ذی ربط به جایگاه معلولین در فضاهای شهری، نبود متخصصان کافی در طراحی اماکن و فضاهای شهری مخصوص معلولین، مشکل رفت و آمد معلولین در پله‌های عابر به دلیل مکانیزه و برقی نبودن پله‌های عابر پیاده و جزآن مهم ترین تهدید شناخته شد. از دیدگاه کارشناسان سایر مؤلفه‌ها مانند با نبودن هزینه مناسب سازی، ناکام بودن دستورالعمل‌های مصوب برای مناسب سازی فضاهای ادارات، کمبود اعتبارات مالی در زمینه مناسب سازی در اولویت‌های بعدی قراردادند.

با توجه به نتایج حاصله می توان گفت وضعیت نامطلوب نیازمند یک برنامه ریزی دقیق و منسجم به منظور بهبود وضع موجود و افزایش ایمنی و راحتی و در نتیجه ایجاد محیط اجتماعی سرزنده و شاد با حضور معلولین می باشد. مقوله مناسب سازی در فضاهای شهری اهواز، ارتباط تنگاتنگی با میزان مناسب بودن و قابلیت دسترسی بودن فضاهای مورد مطالعه، بهبود سیستم حمل و نقل شهری، احساس ایمنی و راحتی، آئین نامه‌های مربوط به طراحی فضاهای عمومی شهری برای معلولین و جانبازان دارد. مطالعه فضاهای مورد مطالعه نشان می دهد؛ که مقوله مناسب سازی در این فضاها، آن گونه که شایسته است صورت نگرفته و موارد نادری چون اداره کل بهزیستی متناسب با استانداردهای موجود به مقوله مناسب سازی پرداخته اند، دیگر ارگان‌ها صرفاً برای رفع تکلیف اقدام به این امر نموده اند و تنها به جانمایی محل عبور معلولین آن هم به صورت محدود اقدام نموده اند. ساختار مدیریت توسعه شهری فضاهای شهری اهواز، در چند دهه اخیر به شکل گیری مدیریت یکپارچه محلی منتهی نشده و نارسایی های سطوح برنامه ریزی راهبردی و اجرایی ناشی از آن، موجب شد که برنامه ریزی محلی در فضاهای شهری بیشتر به صورت بخشی و کوتاه مدت انجام پذیرد، به همین دلیل، برنامه ریزی ها و امور اجرایی مدیریت شهری از جمله برنامه ریزی و مناسب سازی فضاهای شهری برای معلولان به سهولت و مطلوب محقق نمیشود به طوری که مدیریت شهری اهواز، از یک برنامه اجرایی میان مدت و کوتاه مدت و منسجم و پایدار از یکسو و سازوکار کارآمد نظارتی، کنترل، پایش و ارزیابی عملکرد نیز از دیگر سو برخوردار نمی باشد، بنابراین باید بهینه سازی و توسعه سازوکارها و ابزارهای نظارت و کنترل از جمله تغییر در فرم های پروانه های ساختمانی، طراحی فرم ها و چک لیست های مناسب برای واحدهای اجرایی و بهینه سازی ضوابط و

مقررات، ملاک عمل نیز صورت پذیرد و در نهایت اینکه مناسب‌سازی محیطی حق همه شهروندان بوده و نیازمند رویکردی جامع‌نگر و الزام آور به این مقوله می‌باشد.

منابع

- آمار نامه کلانشهر اهواز، (۱۳۹۲). معاونت برنامه‌ریزی و توسعه شهرداری اهواز
- بابایی اهری، مهدی (۱۳۷۳). «دقت در طراحی» راهنمای مناسب‌سازی بناها و فضاهای شهری برای معلولین، سازمان ملل متحد، ترجمه سازمان مشاور فنی و مهندسی شهر تهران.
- بحرینی، حسین؛ خسروی، حسین (۱۳۹۳). فضاهای شهری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- بزی، خدارحم و همکاران (۱۳۸۹). «ارزیابی ترافیک شهری و نیازهای معلولان و جانبازان با استفاده از مدل تصمیم‌گیری topsis مطالعه موردی: شهر شیراز»، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال اول، شماره سوم، زمستان. صفحه ۱۳۰-۱۰۳
- تقوایی، مسعود، و گلشن مرادی (۱۳۸۴). «بررسی وضعیت معابر شهر اصفهان بر اساس معیارها و ضوابط موجود برای دسترسی معلولان و جانبازان»، نشریه سپهر، دوره پانزدهم، شماره ۵۷ صفحه
- جامعه معلولین شهر اهواز، (۱۳۹۸). زیر نظر بهزیستی اهواز
- جمعه‌پور، محمود، عیسی‌لو، شهاب‌الدین و عیسی‌لو، علی اصغر (۱۳۹۵). «توانسنجی فضاهای شهری در پاسخدهی به نیاز گروه‌های کم‌توان جسمی - حرکتی، مطالعه موردی: بخش مرکزی شهر قم» نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هفتم، شماره بیست و ششم، پاییز، صفحه ۳۶-۲۱
- شاطریان، محسن، اشنوی، امیر و گنجی‌پور، محمود (۱۳۹۵) بررسی مناسب‌سازی فضاهای شهری جهت دسترسی معلولین و جانبازان. نمونه موردی: ادارات دولتی شهر کاشان، مجله آمایش جغرافیایی فضا، فصلنامه علمی - پژوهشی دانشگاه گلستان سال ششم، شماره مسلسل بیست و دوم، زمستان، صفحه ۷۵-۵۹
- شهناز، علی اکبر (۱۳۹۰). «ارزیابی و اولویت‌بندی فضاهای عمومی شهری باتوجه به نیازهای معلول و کم‌توان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه سیستان و بلوچستان. صفحه ۶۲
- صفرزاده، زکیه (۱۳۹۱) مقاله «میزان انطباق معابر شهری با نیاز جامعه معلولین و جانبازان (مطالعه موردی شهر شیروان)»، فصل‌نامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، سال پنجم، شماره ۱۵، بهار، صفحه ۶۴-۳۵
- صفوی، علی (۱۳۸۶). «مرکز توانبخشی معلولان شهرکرد»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان. صفحه ۸
- کارکنان نصرآبادی، محمد (۱۳۸۲). «شناختی وضعیت معلولان در فضای شهری»، شهرداری‌ها، شماره هشتم. صفحه ۲۴
- گل، یان؛ سوار، برجیت (۱۳۹۳). «چگونه زندگی همگانی را مطالعه کنیم»، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- مرادی، زینب و علی صالحی (۱۳۸۵). «مناسب‌سازی محیط موزه‌ها و آثار تاریخی برای بازدیدکنندگان معلول»، همایش ملی مناسب‌سازی محیط شهری، تهران. صفحه ۶۳
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۸) نتایج سرشماری نفوس و مسکن شهرستان اهواز، ۱۳۹۵-۱۳۳۵

Moeis, R. (1968). Urban sociology, New york. p 9-10.

Oliver, G. (1975). Ecology Humane, paris, P. U. F, 22.